

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1844-1922)

Ορισμοί ιστορικών όρων

- **«Πατρωνία»:** Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών. Οι φορείς της πατρωνίας δεν είχαν λόγο σε ζητήματα που άπτονταν της νομοθεσίας ή της εξωτερικής πολιτικής, και επομένως τα δίκτυα πατρωνίας δεν διαμόρφωναν διαφορετικές πολιτικές απόψεις. Γενικότερα, τα δίκτυα πατρωνίας δεν λειτουργούσαν κάτω από τους ίδιους όρους και δεν ανταποκρίνονταν στις ίδιες ανάγκες με τα κατοπινά κόμματα.

- **«Γενικός Οργανισμός Πελοποννήσου»:** Όταν ο Δημ. Υψηλάντης έφτασε στην Ύδρα, οι Πελοποννήσιοι είχαν ήδη ορίσει από μόνοι τους κυβερνητικά όργανα τοπικής εμβέλειας. Ο Υψηλάντης θέλησε να επιβάλει ένα δικό του «Γενικό Οργανισμό της Πελοποννήσου», που θα του επέτρεπε να συγκεντρώσει τη στρατιωτική και πολιτική εξουσία στα χέρια του. Οι πρόκριτοι δεν το αποδέχθηκαν και με δυσκολία αποσοβήθηκε η σύρραξη.

- **«Προσωρινόν Πολίτευμα της Επιδάουρου»:** Το «Προσωρινόν Πολίτευμα» της Επιδάουρου, το πρώτο σύνταγμα της Επανάστασης, ψηφισμένο από την Α' Εθνοσυνέλευση, έδωσε το 1822 λύση στο πρόβλημα της ηγεσίας του Αγώνα, με τον αντιπολυταρχικό χαρακτήρα του και τη θέσπιση πολυαρχικής εξουσίας. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος κατόρθωσε να γίνει ρυθμιστής της κατάστασης, έχοντας εξασφαλίσει για τον κύκλο του και για τους προκρίτους την εξουσία, ενώ αγνοήθηκαν ο Κολοκοτρώνης και ο Υψηλάντης. Έτσι δημιουργήθηκε ρήγμα στις σχέσεις μεταξύ στρατιωτικών και προκρίτων.

- **«Πανελλήνιον»:** Η ύπαρξη των πρώτων κομμάτων ήταν πλέον δεδομένη. Αυτό άλλωστε φαίνεται και από την κίνηση του Καποδίστρια να επανδρώσει ένα συμβουλευτικό όργανο, το «Πανελλήνιον», με αντιπροσώπους και των τριών παρατάξεων, προκειμένου να εξασφαλιστεί εσωτερική ειρήνη.

- **«Μεγάλη Ιδέα»:** Το 1844 ο Κωλέττης διατύπωσε με σαφήνεια στην Εθνοσυνέλευση τη «Μεγάλη Ιδέα». Το βασίλειο αποτελούσε μόνο ένα μικρό φτωχό μέρος της Ελλάδας. Το σημαντικότερο βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή και θα έπρεπε όλες οι δυνάμεις του έθνους να διατεθούν για την απελευθέρωση αυτού του τμήματος. (+ σελ. 96) Η Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) αποτέλεσε τη

μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας και δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου. Η μικρή Ελλάδα των παραμονών των Βαλκανικών πολέμων γίνεται με την υπογραφή της Συνθήκης «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών». Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας φαίνεται να γίνεται απτή πραγματικότητα. (+ σελ. 99) Με τη Μικρασιατική καταστροφή (1922) χάθηκαν οι ανεπτυγμένες οικονομικά και πολιτιστικά περιοχές της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης. Αυτό αποτέλεσε και την τελευταία πράξη της Μεγάλης Ιδέας. Κανένα κόμμα δεν προέβλεπε πλέον την επιλογή της εδαφικής επέκτασης και του πολέμου. Αυτή η μεγάλη αλλαγή προκάλεσε κρίση ταυτότητας στην Ελλάδα, δεδομένου ότι η Μεγάλη Ιδέα αποτέλεσε για έναν σχεδόν αιώνα το θεμέλιο, στο οποίο πολλοί άνθρωποι βάσιζαν το λόγο ύπαρξης του κράτους.

- **«Εθνικό Κόμμα Κωλέττη»:** Το γαλλικό κόμμα υποστήριζε την πολιτική διεύρυνσης των εδαφικών ορίων του κράτους, εκφράζοντας κατά κύριο λόγο τα συμφέροντα των ατάκτων, οι οποίοι μπορούσαν να κερδίσουν τη ζωή τους μόνο από τον πόλεμο. Ασφαλώς, μέλημα των προσφύγων από αλύτρωτες περιοχές ήταν η απελευθέρωση της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Εξαιτίας αυτής της πολιτικής ονομάστηκε και «εθνικό κόμμα».

- **«Κοινοβουλευτική δικτατορία»:** Ο Κωλέττης, ως αρχηγός του γαλλικού κόμματος επεδίωκε μια κυβερνητική πολιτική που θα ενίσχυε το ρόλο του βασιλιά, υπονομεύοντας έτσι τον κοινοβουλευτισμό. Δεν δίσταζε να χρησιμοποιεί βία και νοθεία για να τρομοκρατεί τους εκλογείς, ώστε να ψηφίζουν υπέρ του κόμματός του. Το 1846/1847 κατείχε πέντε από τα επτά υπουργεία της κυβέρνησής του, δεν παρουσιαζόταν όμως σχεδόν καθόλου στο Κοινοβούλιο και καθιστούσε αδύνατο τον έλεγχο της εκτελεστικής εξουσίας. Επέβαλε έτσι ένα είδος κοινοβουλευτικής δικτατορίας.

- **«Αντιπολιτευτικοί Όμιλοι (κατά του Όθωνα)»:** Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1850 έγινε φανερή μια συνολική δυσαρέσκεια μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού λόγω της οικονομικής δυσπραγίας και της δυσλειτουργίας του πολιτικού συστήματος και συγκροτήθηκαν αντιπολιτευτικοί όμιλοι με εκσυγχρονιστικά αιτήματα (ελεύθερες εκλογές, φορολογική μεταρρύθμιση με στόχο την ελάφρυνση των αγροτών, κρατικές επενδύσεις σε έργα υποδομής, ίδρυση αγροτικών τραπεζών, απλούστερη διοίκηση) και εκφραστή τους τον Αλέξανδρο Κουμουνδούρο.

- **«Πεδινοί»:** Μεγάλη πολιτική παράταξη της Εθνοσυνέλευσης του 1862-1864 με ηγέτη το Δημήτριο Βούλγαρη που υπονόμει τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς, παρενέβαινε στο στρατό επιχειρώντας τη δημιουργία σώματος «πραιτωριανών» για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία. Εμπόδιο στις επιδιώξεις του στάθηκαν πολιτικές ομάδες και θεσμοί. Οπαδοί του ήταν οι παράνομα διορισμένοι στο στρατό ή στο δημόσιο, φοβούμενοι μη χάσουν τη θέση τους σε περίπτωση επικράτησης συνθηκών κοινοβουλευτικής νομιμότητας, οι άνεργοι πτυχιούχοι και οι μικροκαλλιεργητές.

- **«Σώμα πραιτωριανών»:** Επίλεκτο σώμα του ρωμαϊκού στρατού. Είχαν ως κύριο έργο τους την ασφάλεια του αυτοκράτορα. Παρενέβαιναν ποικιλότροπα στα πολιτικά πράγματα της Ρώμης. Ρύθμιζαν την αυτοκρατορική εξουσία και αρκετές φορές προκάλεσαν πολιτικές κρίσεις. Διαλυθήκαν από το Μ. Κωνσταντίνο. Ο Βούλγαρης, ηγέτης της παράταξης των πεδινών, η οποία συγκροτήθηκε μέσα στην

εθνοσυνέλευση του 1862-1864, με παρεμβάσεις του στο στρατό επιχείρησε την δημιουργία σώματος πραιτωριανών για να εξασφαλίσει την παραμονή του στην εξουσία. Εμπόδιο στις επιδιώξεις του στάθηκαν πολιτικές ομάδες και θεσμοί.

- **«Ορεινοί»:** Μεγάλη πολιτική παράταξη της Εθνοσυνέλευσης του 1862-1864 που απαρτιζόταν από διάφορες ομάδες, υπό τον Δ. Γρίβα και τον Κ. Κανάρη, με κοινό στόχο την αντίσταση στην πολιτική των πεδινών. Βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των μικροκαλλιεργητών, των κτηνοτρόφων, των εμπόρων και των πλοιοκτητών.

- **«Εθνικόν Κομιτάτον»:** Πολιτική παράταξη της Εθνοσυνελεύσεως του 1862-1864 με μικρότερη απήχηση και αρχηγό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

- **«Εκλεκτικοί»:** Πολιτική παράταξη της Εθνοσυνέλευσης του 1862-1864 με μικρότερη απήχηση. Ήταν ετερόκλητη παράταξη εξεχόντων πολιτικών, λογίων και αξιωματικών, με μετριοπαθείς θέσεις, που προσπαθούσε να μεσολαβεί μεταξύ των άλλων παρατάξεων και να υποστηρίξει σταθερές κυβερνήσεις.

- **«Αρχή της δεδηλωμένης (1875)»:** Κοινοβουλευτική αρχή που αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, αφού η θέσπισή της θεμελίωσε το κοινοβουλευτικό σύστημα και το δικομματισμό. Αποτέλεσε την πρόταση λύσης στο πρόβλημα της πολιτικής αστάθειας της χώρας από το Χ. Τρικούπη, υποχρεώνοντας το βασιλιά να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό που σαφώς είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών, στερώντας από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, ωθώντας τα σε συνένωση με τα μεγάλα με αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ υιοθέτησε, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης και του επαναστατικού αναβρασμού του λαού, την αρχή αυτή το 1875.

- **«Δικομματισμός»:** Θεμελιώθηκε στο κοινοβουλευτικό πολιτικό σύστημα της Ελλάδας το 1884 (όταν το κόμμα του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη έλεγχαν το 92,2% των εδρών στο Κοινοβούλιο). Ως ιδέα εισήχθη μαζί με την αρχή της δεδηλωμένης από το Χ. Τρικούπη ως μόνη λύση στο πρόβλημα της πολιτικής αστάθειας της χώρας κατά το πρότυπο της Αγγλίας. Με την κατοχύρωση της αρχής της δεδηλωμένης το 1875 τα κόμματα μειοψηφίας στερούνταν τη δυνατότητα σχηματισμού κυβέρνησης και ωθούνταν σε συνένωση με τα μεγάλα κόμματα με αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας.

- **«Ιάπωνες»:** Το μοναδικό νέο πολιτικό στοιχείο έως το 1909 ήταν η εμφάνιση της κοινοβουλευτικής ομάδας των Ιαπώνων, πολιτικού μορφώματος υπό το Δημήτριο Γούναρη, που ιδρύθηκε το 1906. Επίκεντρο της κριτικής του ήταν η αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προσαρμοστεί στις εξελίξεις της κοινωνίας. Η ομάδα δεν μπόρεσε να επιβιώσει και διαλύθηκε το 1908.

- **«Στρατιωτικός Σύνδεσμος»:** Μυστική ένωση στρατιωτικών που στις 15 Αυγούστου 1909 συνετέλεσε τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας και των πολιτικών κομμάτων, εκδηλώνοντας το Κίνημα στο Γουδί με αιτήματα, που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση

και τη δημοσιονομική πολιτική. Δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής. Στις 15 Μαρτίου του 1910 διαλύθηκε έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του.

- **«Ανόρθωση»:** Στις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910, οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι είτε κατά μόνας είτε μαζί με άλλους σε ανεξάρτητα ψηφοδέλτια, διεκδικούσαν τις ψήφους των δυσανεσστημένων με τα παλαιά κόμματα εκλογέων. Αυτοί οι ανεξάρτητοι πολιτικοί, με το γενικό σύνθημα της «ανόρθωσης», ανάλογα με την περιοχή στην οποία ήταν υποψήφιοι και τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνονταν, εννοούσαν είτε την υλοποίηση των αιτημάτων των συντεχνιών, όπως εκφράστηκαν από τα συλλαλητήρια του 1909, είτε την επίλυση του αγροτικού ζητήματος, με την παροχή γης στους ακτήμονες. Το σύνθημα αυτό υποστήριζαν και οι οπαδοί του Εθνικού Κόμματος εφόσον κατά την εκτίμησή τους δεν μπόρεσαν να το υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.

- **«Ραλλικό Κόμμα»:** Αδιάλλακτο, αντιβενιζελικό κόμμα υπό το Δημήτριο Ράλλη που ήταν κατά του εκσυγχρονισμού και της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας των τελών του 19ου αιώνα, όπως το απαιτούσε η μεταρρυθμιστική πολιτική των Φιλελευθέρων. Υποστήριζε ότι το Κοινοβούλιο έπρεπε να έχει ισχυρή θέση στο πολιτικό σύστημα, ο βασιλιάς θεωρούνταν σύμβολο εθνικής ενότητας που ξεπερνούσε τα σύνορα της χώρας. Απευθυνόταν στα μεσαία και κατώτερα στρώματα των πόλεων και στους μικροκαλλιεργητές, αφού η οικονομική πολιτική των Φιλελευθέρων εννοούσε, κυρίως, τα ανώτερα αστικά στρώματα. Ζητούσε ενίσχυση της παραγωγής, αύξηση των θέσεων εργασίας, χρήματα για εξοπλισμούς, καταπολέμηση της διαφθοράς και της πατρωνίας των κομμάτων. Δε διέθετε συγκροτημένο πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης.

- **«Εθνικό Κόμμα»:** Αδιάλλακτο, αντιβενιζελικό κόμμα υπό τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη πολύ κοντά στις ιδέες του ραλλικού κόμματος. Οι εκπρόσωποί του προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν τη συμμετοχή του αρχηγού τους στα πολιτικά πράγματα μετά το κίνημα του 1909. Υποστήριζαν την «Ανόρθωση», που κατά την εκτίμησή τους δεν μπόρεσαν να υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.

- **«Θεοτοκικό Κόμμα»:** Διαλλακτικό, αντιβενιζελικό κόμμα υπό το Γεώργιο Θεοτόκη. Ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, είχε μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων τη μεγαλύτερη εκλογική βάση και ήταν ο πυρήνας των Αντιβενιζελικών.

- **«Κοινωνιολογική Εταιρεία»:** Ήταν η σοβαρότερη από τις ομάδες με σοσιαλιστικές ιδέες και εμφανίστηκε για πρώτη φορά ως σοσιαλδημοκρατική παράταξη στις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910. Ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος, με στόχο να προπαγανδίζει πολιτικές θέσεις και στη συνέχεια να ιδρύσει κόμμα. Επιζητούσε για όλα τα μέλη της κοινωνίας ισότητα ευκαιριών, κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και διανομή των αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες του καθενός, πράγμα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί με τη σταδιακή αναμόρφωση της οικονομίας και τη συνταγματική μεταβολή. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι έπρεπε να οργανωθούν οι εργάτες σε επαγγελματικές ενώσεις και να ιδρύσουν κόμμα.

• **«Λαϊκό Κόμμα»:** Στα μέσα του 1910 οι Κοινωνιολόγοι ιδρύσαν το Λαϊκό Κόμμα με αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου. Βασικές προγραμματικές δηλώσεις του ήταν η αναμόρφωση του πολιτικού συστήματος και η επιβολή αρχών κοινωνικής δικαιοσύνης. Στις δεύτερες εκλογές του 1910 εξελέγησαν 7 υποψήφιοι του κόμματος, οι οποίοι παρείχαν κριτική υποστήριξη στους Φιλελεύθερους.

• **«Συνθήκη Σεβρών»:** Στις 28 Ιουλίου-10 Αυγούστου 1920 υπογράφηκε η Συνθήκη των Σεβρών, η οποία, μεταξύ άλλων, όριζε πως η περιοχή της Σμύρνης θα βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση και κατοχή για πέντε χρόνια. Ύστερα από την περίοδο αυτή θα μπορούσαν οι κάτοικοι με δημοψήφισμα να αποφασίσουν την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα. Η Συνθήκη των Σεβρών αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας και δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου. Η μικρή Ελλάδα των παραμονών των Βαλκανικών πολέμων γίνεται με την υπογραφή της Συνθήκης «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών». Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας φαίνεται να γίνεται απτή πραγματικότητα.

• **«Σ.Ε.Κ.Ε.»:** Το 1918 ιδρύθηκε το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.) από συνέδριο σοσιαλιστών. Βασικές θέσεις του προγράμματός του ήταν δημοκρατία, παροχή εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες, αναλογικό εκλογικό σύστημα, εθνικοποίηση των μεγάλων πλουτοπαραγωγικών πηγών. Σχετικά με την εξωτερική πολιτική ζητούσε ειρήνη, χωρίς προσάρτηση εδαφών, βασισμένη στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών. Τα προβλήματα που αφορούσαν τα διαμφισβητούμενα εδάφη, θα λύνονταν με δημοψηφίσματα. Ήταν το πιο αυστηρά οργανωμένο κόμμα της εποχής. Το 1919 απομακρύνθηκε από την αρχή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και υιοθέτησε την αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου. Το 1924 προσχώρησε στην τρίτη κομμουνιστική διεθνή και μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.).

• **«Δίκη των Εξ»:** Αμέσως μετά την ήττα στη μικρασιατική εκστρατεία, επενέβησαν στην πολιτική ζωή αξιωματικοί που ηγούνταν στρατιωτικών σωμάτων τα οποία επέστρεφαν από το μέτωπο (Ν. Πλαστήρας, Στ. Γονατάς, κ.λπ.). Αυτό που όξυνε την πολιτική κατάσταση ήταν η δίκη και καταδίκη σε θάνατο πέντε κορυφαίων πολιτικών της αντιβενιζελικής παράταξης και του αρχηγού του στρατού της Μ. Ασίας, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Η κατηγορία ήταν αβάσιμη, αλλά οι κατηγορούμενοι εκτελέστηκαν, προκειμένου να κατευναστούν οι πρόσφυγες και ο στρατός. Το τηλεγράφημα του Βενιζέλου, το οποίο έμμεσα συνιστούσε τη ματαίωση των εκτελέσεων, έφθασε πολύ αργά, αν και δεν είναι βέβαιο ότι μια έγκαιρη παρέμβαση του Βενιζέλου θα είχε αποτέλεσμα.

• **«Ομάδες απότακτων»:** Παράλληλα προς τα κόμματα, συγκροτήθηκαν «ομάδες» απότακτων ή εν ενεργεία αξιωματικών, οι οποίοι όλο και περισσότερο προσπαθούσαν να θέσουν υπό τον έλεγχό τους το Κοινοβούλιο και τις κυβερνήσεις και εν τέλει να επιβάλουν αντικοινοβουλευτικά συστήματα διακυβέρνησης. Τα κόμματα με δυσκολία κατόρθωναν να ξεφύγουν από τον ασφυκτικό κλοιό και πολύ συχνά χρησιμοποιούσαν ομάδες αξιωματικών, για να επιτύχουν τα δικά τους βραχυπρόθεσμα σχέδια.

• **«Σύνταγμα 1927»:** Σημαντική πολιτική τομή της περιόδου είναι η ψήφιση νέου συντάγματος, διαδικασία που ξεκίνησε το 1924 και ολοκληρώθηκε μόλις το 1927, με το οποίο εγκαθιδρύθηκε το πολίτευμα της αβασίλευτης δημοκρατίας. Στη

θέση του βασιλιά τοποθετήθηκε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, που τον εξέλεγε η Βουλή και η Γερουσία, η οποία αποτελούσε νέο, δεύτερο νομοθετικό σώμα.

- **«Δικτατορία Μεταξά»:** Στις 27 Απριλίου, επειδή τα μεγάλα κόμματα αδυνατούσαν να συνεννοηθούν για το σχηματισμό κυβέρνησης, καθώς το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν ήθελε να υποστηρίξει κυβέρνηση Φιλελευθέρων, έδωσαν ψήφο εμπιστοσύνης στον Ι. Μεταξά²⁹, ο οποίος είχε πάρει μόλις το 4% των ψήφων στις εκλογές. Ο δρόμος για την υλοποίηση των δικτατορικών σχεδίων του Μεταξά ήταν πλέον ανοιχτός. Έτσι, την 4η Αυγούστου 1936, με την προσυπογραφή των περισσότερων υπουργών και με την πρόφαση του κομμουνιστικού κινδύνου λόγω επικείμενης 24ωρης πανελλαδικής απεργίας, ο Μεταξάς, με τη σύμφωνη γνώμη του βασιλιά, ανέστειλε την ισχύ βασικών άρθρων του συντάγματος και διέλυσε τη Βουλή. Ο Μεταξάς ήταν σε όλη του τη σταδιοδρομία εχθρός του κοινοβουλευτισμού και υποστηρικτής αυταρχικών μεθόδων στην πολιτική. Όταν του δόθηκε η ευκαιρία, έκανε πράξη τις θεωρίες του. Η δικτατορία του Μεταξά έβαλε τέλος στη Δημοκρατία του Μεσοπολέμου και σε μία ολόκληρη εποχή της πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας.